

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

PhDr. Martin Jelínek, Ph.D.

*Psychometrické aspekty psychologické diagnostiky:
Komentovaný soubor studií*

prof. Mgr. Peter Halama, PhD.

Slovenská akademie věd, Centrum společenských a
psychologických věd

**Posudok na habilitačnú prácu PhDr. Martina Jelínka, Ph.D.
Psychometrické aspekty psychologické diagnostiky. Komentovaný soubor štúdií
Brno, Filozofická fakulta, Masarykova Univerzita, 2020.**

Habilitačná práca dr. Jelínka pozostáva z deviatich komentovaných štúdií publikovaných zväčša v impaktovaných časopisoch v Česku a v zahraničí. Tematicky sa zameriavajú na psychometrické analýzy už vytvorených meracích nástrojov z oblasti psychológie osobnosti a kognitívnej psychológie ale zahŕňajú aj vývoj a hodnotenie originálnych meracích nástrojov a psychometrických postupov.

Relevantnosť témy pre daný odbor

Psychometrické analýzy meracích nástrojov sú dnes štandardnou výbavou výskumníkov a praktikov v odbore psychológie, pričom je nutné povedať, že u mnohých sú realizované rutinne bez hlbšieho poznania súvislostí jednotlivých psychometrických postupov. Rovnako, psychometrika je odbor, ktorý sa veľmi rýchlo rozvíja a prináša stále nové a nové prístupy, pričom vždy nie je jasné, ktoré z nich budú z dlhodobého hľadiska prínosné a ktoré upadnú do zabudnutia. Habilitant svojimi štúdiami dokladá, že jeho spôsob psychometrickej analýzy jednoznačne nemá rutinný charakter, naopak, svojimi analýzami posúva poznanie v oblasti ďalej, poukazuje na v bežnej praxi často prehliadané záležitosti (napr. efekt odpovedových štýlov, ekvivalencia výsledkov z rôznych spôsobov prezentácie testových podnetov) a naznačuje nové možné smery a témy (napr. neparametrické prístupy k odhadu zhody posúdenia, inovatívne spôsoby testovania priestorovej schopnosti). To je dôvodom, prečo hodnotím habilitačnú prácu ako vysoko relevantnú pre oblasť psychodiagnostiky a špeciálne psychometriky.

Precíznosť, jasnosť a zreteľnosť formulácie problému

Výskumné problémy v jednotlivých štúdiách sú formulované jasne, výskumné otázky sú položené adekvátne stanoveným zámerom. Štúdie, ktoré tvoria habilitačnú prácu, majú primeranú štruktúru, vykazujú argumentačnú zručnosť a schopnosť precízne sformulovať tak výskumné zámery ako aj plán na ich realizáciu. Autor tak v jednotlivých štúdiách ako aj v komentári preukazuje, že disponuje vysokou úrovňou kapacity spracovať vedecké informácie, zrozumiteľne ich štrukturovať a prezentovať, a na ich základe formulovať relevantné výskumné problémy.

Prínos práce a porovnanie s výskumným okolím doma a v zahraničí

Dr. Jelínek svojimi štúdiami prispel k rozvoju oblasti psychometriky a psychodiagnostiky tak na domácej ako aj medzinárodnej úrovni. Na domácej úrovni vidím prínos najmä v rozvinutí konceptu adaptívneho testovania, ktoré je medzinárodne rozšírené, avšak v lokálnom kontexte sú práce dr. Jelínka priekopnícke. K oblasti adaptívneho testovania prispel nielen výskumne, ale aj prakticky, keď sa spolupodieľal na vývoji originálneho českého softwarového nástroja na realizáciu adaptívneho testovania s názvom CATo. V medzinárodnom kontexte vidím najväčší prínos v štúdiu 5 a štúdiu 7. V prvej

sa habilitant so svojimi spoluautormi pokúsili o nový, neparametrický prístup k odhadu zhody sebauposúdenia a národných stereotypov založený na princípe poradovej korelácie, čím vylepšili možnosti skúmania tejto problematiky. V druhej štúdií sa autor venuje návrhu a overeniu alternatívnych prístupov k meraniu priestorových schopností založených na interakcii s počítačom. Ako aj naznačujú výsledky štúdie, uvedené spôsoby prinášajú sľubné výsledky a znamenajú posun k potenciálne validnejšiemu testovaniu priestorových schopností. Medzinárodný prínos a význam týchto výsledkov je viditeľný aj tým, že obe štúdie boli publikované vo významných medzinárodných časopisoch.

Adekvátnosť zvolenej metódy

Tým, že habilitačná práca má charakter súboru publikovaných štúdií, nemá jednu zvolenú metódu, ale v jednotlivých štúdiách je použitá široká škála metód vzhľadom na stanovené ciele. Vo viacerých štúdiách predkladaných v rámci habilitačnej práce ide nielen o voľbu samotnej metódy, ale aj o hodnotenie alternatívnych metodologických prístupov (napr. v štúdií o národných stereotypoch). Habilitant vo viacerých štúdiách nepracuje ani tak s problémom akú metódu zvoliť, ale ako zhodnotiť či overiť spoľahlivosť tej či onej metódy, prípadne navzájom porovnať ich adekvátnosť. Vo všeobecnosti sa výber metodologických postupov v jednotlivých štúdiách vyznačuje vysokou erudíciou, a špeciálne nadpriemernou znalosťou štatistických postupov. Vysoko oceňujem, že habilitant sa ku zvoleným metódam snaží pristupovať kriticky a poukázať tak na ich prednosti ako aj ich slabšie stránky.

Naplnenie formálnych požiadaviek

Predkladaná habilitačná práca je po formálnej stránke napísaná korektne, čomu samozrejme napomáha aj to, že štúdie, ktoré sú súčasťou habilitačnej práce boli už predtým publikované v renomovaných časopisoch. Formálne kritériá spĺňa aj sprievodný komentár. Habilitačná práca sa vo všetkých častiach vyznačuje vysokou jazykovou úrovňou a uvádzaním literatúry v súlade s citačnými normami.

Ďalšie komentáre a otázky

Prvý komentár mám k psychometrickým štúdiám zameraným na adaptáciu zahraničných medzinárodných dotazníkov. Štúdie sa vyznačujú vysokou kvalitou aplikácie aktuálnych psychometrických metód zameraných na zhodnotenie reliability a štruktúry meracích nástrojov. Chýba im však overovanie validity s externými kritériami. Habilitant s tímom autorov, ktorí na článkoch spolupracovali tento aspekt do svojich analýz nezahrnuli. Je to preto, že tento problém habilitant nepovažuje oproti iným psychometrickým vlastnostiam za taký dôležitý? Alebo to bolo skôr z praktických dôvodov (nutnosť ďalšieho zberu dát)? Ako vidí habilitant otázku validity štandardných osobnostných dotazníkov pri adaptácii zo zahraničia? Nakoľko môžeme informácie o validite preniesť do domáceho prostredia a nakoľko je nutné nové overovanie?

Ďalší komentár mám k adaptívnemu testovaniu osobnostných črt, ktoré predstavuje štúdia č. 3. Ako som už uviedol vyššie, habilitant patrí k priekopníkom počítačového adaptívneho testovania v Česku nielen

vo výskumnej ale aj praktickej rovine. Samozrejme, aplikácia adaptívneho testovania do oblasti osobnostných čŕt je stále polemická, otázka je, či výhody prevažujú nad nevýhodami, na čo habilitant poukazuje aj v diskusii tejto štúdie. Problém nadužívania kvalitných položiek však vedie k otázke, či by rovnakú službu ako adaptívne testovanie neurobilo testovanie krátkymi škálami s kvalitnými položkami. Tieto tendencie vidíme pri novších metódach na meranie piatich osobnostných čŕt a výsledky často poukazujú na pomerne dobrú schopnosť krátkych verzií zachovať podstatnú časť predikovaného rozptylu iných premenných. Na jednu z nich poukázal aj habilitant v štúdiu č. 2 (týkajúca sa metódy BFI a jej krátkej verzie). Ako sa na tento problém díva habilitant? Mohol by porovnať výhody či nevýhody adaptívneho testovania a používania krátkych škál?

Ako som už naznačil vyššie, jedným z najoriginálnejších príspevkov k testovaniu kognitívnych charakteristík v rámci prezentovaných štúdií považujem štúdiu 7 o inovatívnom testovaní priestorových schopností. Habilitant v nej prezentuje a hodnotí alternatívne prístupy k meraniu priestorových schopností, ktoré majú potenciál posunúť štandardný spôsob testovania založený na statickom výbere z možností položky (ktoré sú nevyhnutne závislé od kvality distraktorov), smerom k interaktívnym reakciám na podnety, založeným na komunikácii v rozhraní človek-počítač. Pri týchto snahách je však potrebné vyrovnať sa s vplyvmi pridružených schopností, ako je vizuálna pamäť apod., čo habilitant aj v texte spomína. Dá sa však uvažovať o tom, že by takéto inovatívne formy mohli byť diskriminujúce k nejakým skupinám osôb (v zmysle testového skreslenia DTF – differential test functioning)? Ak áno, mohol by habilitant načrtnúť možné prípady?

Záver

Habilitačnú prácu dr. Martina Jelínka hodnotím vysoko pozitívne. Habilitant v nej preukazuje svoje vysoké vedecké kompetencie a významný prínos k vedeckému poznaniu v českom a medzinárodnom kontexte. Habilitačná práca spĺňa požiadavky štandardne kladené na habilitačné práce v odbore psychológia a na jej základe navrhujem habilitantovi udeliť vedeckopedagogickú hodnosť docent.

V Bratislave 20.11. 2020

Prof. Petř Halama, PhD.